

Řeč a vady výslovnosti

Řeč je schopnost vědomě užívat jazyk jako složitý komunikační systém znaků a symbolů. Není vrozená, člověk se jí musí učit.

Již odedávna lidstvo provázela celá řada poruch spojených s řečí a komunikací obecně. Dnes se touto problematikou zabývá speciálně-pedagogický vědní obor zvaný logopedie, neustále se vyvíjí a specifikuje.

Předmětem logopedie není ani zdaleka pouze náprava dětské patlavosti (dyslálie), ale týká se všech projevů poruch sdělovacího procesu.

Formy poruch sdělovacího procesu:

1. Poruchy vývoje řeči

V normálních případech probíhá vývoj řeči dítěte tak, že koncem prvního roku nebo počátkem druhého se dítě dovede vyjadřovat jednotlivými slovy a koncem třetího zpravidla zvládne základy celé artikulace (výslovnosti hlásek) a dovede se vyjadřovat jednoduchými větami. Ve čtyřech letech počíná chápat prvá zobecnění (abstrakce).

Občas nastávají případy, kdy je řečový projev dítěte již od prvopočátku výrazně opožděn (jednotlivá slova vyslovuje např. až ve třech letech, věty v pěti či šesti letech).

Příčiny mohou být vnitřní (poruchy centrální - oslabení centrální nervové soustavy po vážných onemocněních dítěte, lehčí formy obrny, mentální postižení; poruchy organické – rozštěpy patra, nemoci a úrazy) nebo vnější (nepříznivé a nesprávné vlivy prostředí – nedostatek péče, nesprávné vzory a nedostatek podnětů k řeči).

Při všech poruchách vývoje řeči je potřeba věnovat dítěti zvýšenou péči, poskytnout mu vhodné mluvní podněty, získávat zájem dítěte o řeč, budit v něm potřebu vyjadřovat se mluvenou řečí, ověřit jeho motorické schopnosti, zjemňovat pohyby vedoucí horní končetiny a tím podporovat rozvoj nadřazené mozkové hemisféry, mluvit s ním správně a využívat ke všem cvičením názorných a zájem budících pomůcek, u mentálně postižených dvojrozměrných, nejlépe však trojrozměrných.

2. Poruchy výslovnosti (dyslálie)

Dyslálií (patlavostí) označujeme vadu výslovnosti hlásek nebo jejich skupin, která se odchyluje zvukově od kodifikované spisovné výslovnosti hlásek a zároveň je tvořena nesprávným způsobem a na nesprávném místě.

Podle příčin se dělí na funkční (není zjištěn patologický nález na artikulačních orgánech, sluchu a inteligenci dítěte) a organické (přítomnost anomálie na orgánech, defekty sluchu nebo poruchy CNS).

Diagnostika se neomezuje pouze na posouzení kvality řeči, ale také na posouzení artikulace vzhledem k věku dítěte.

Pokud je hláska tvořena chybně, např. mezizubní sykavky, je vhodná konzultace s logopedem kdykoliv. Čím déle bude u dítěte chybný zlozvyk přetrvávat, tím delší bude potom náprava.

3. Poruchy sluchu a vnímání řeči

Do této skupiny poruch patří různé druhy nedoslýchavosti, hluchota a vrozené vady ucha.

4. Centrální poruchy řeči (afázie a dysfázie)

Afázie a dysfázie jsou velmi rozmanité formy funkčního celku řeči vzniklé poškozením mozkových center řeči. Nejčastěji bývají zaznamenány u dospělých a starších lidí jako následek krvácení do mozku a mohou být provázeny částečnou nebo úplnou obrnou těla. Náprava řečových reflexů vyžaduje specifický nápravný a léčebný postup.

5. Neurózy řeči, poruchy plynulosti řeči (kocktavost, brebtavost)

Kocktavost je mluvní neuróza. Kocktání je buď tonické, napínavé (kocktavý vyslovuje vvvveliký), nebo klonické, škuřavé (ve-ve-veliký). Velmi často bývá forma smíšená.

Tato vada se projevuje ve všech složkách řeči. Dech je nepravidelný, hlas je buď slabý, nebo častěji nepřirozeně vysoký s tvrdým nasazením, řeč je neurovnaná s různými zvuky a slovy, doprovázená často zbytečnými pohyby mimickými, pohyby končetin a jiných částí těla. Kocktaví často pociťují strach z řeči, strach před určitými lidmi, nedostatek sebevědomí, mívají pocit méněcennosti, což se velmi silně odráží v jejich charakteru a v jejich pracovní zdatnosti.

Velmi často postihuje kocktání pouze hlasitou řeč, zatímco šepot nebo zpěv probíhají bez obtíží.

U kocktavých shledáváme téměř vždy řadu vlastností a projevů, s nimiž se setkáváme u neurotiků (silná vzrušivost, přecitlivělost, vzdorovitost, samotářství, úzkostné stavy, pocit méněcennosti, aj.) To potvrzuje, že kocktavost je rovněž jedním ze symptomů neurotických, že se vyvíjí na neurotickém podkladě. Na to ukazuje také okolnost, že ve stavu rozčilení a vzrušení se kocktavost zesiluje.

Náprava kocktavosti náleží do rukou zkušeného a náležitě odborně erudovaného logopeda, protože při neodborném postupu je možno (i při nejlepších úmyslech a zdánlivě pro malichernost) způsobit těžké a krajně obtížně odstranitelné škody. Každý neúspěch vadu jen zesiluje a může vést k těžkým recidivám.

Odstraňování kocktavosti je svou povahou metodou komplexního působení na postiženého a soustřeďuje se na tři hlavní okruhy lékařské péče:

- a) medicínská péče
- b) nápravná cvičení řečová
- c) psychologické působení

Brebtavost vzniká na neurotickém podkladě a počítáme ji k neurózám řeči. Postihuje tempo řeči a projevuje se zbrklou, nekoordinovanou výslovností. Řeč se stává překotně rychlou, zkomolenou, dochází k přehazování nebo vynechávání hlásek, opakování slabik, hlavně ve víceslabičných slovech.

6. Poruchy čtení a psaní

Úplná neschopnost psacích reflexů se nazývá alexie (slovní slepota), částečné poruchy čtecích reflexů paralexie nebo dyslexie se obvykle projevují přehazováním hlásek a slabik ve slovech, záměnou slov ve větě za slova podobná apod.

Obdobně neschopnost vytvářet reflexy psací se nazývá agrafie, částečná porucha paragrafie nebo dysgrafie.

Poruchy čtení a psaní bývají způsobovány většinou poruchami centrální nervové soustavy a často bývají vadami vývojovými (začnou se projevovat na určitém stupni vývoje dítěte).

Náprava poruch čtení a psaní je obvykle zdlouhavá a vyžaduje velkou trpělivost.

7. Poruchy zvuku řeči (rinolálie)

Huhňavost (rinolálie) se nejčastěji projevuje jako huhňavost otevřená nebo zavřená.

Zavřená h. – pozorujeme u dětí sklon k nedostatečnému otvírání úst, stahování jazyka dozadu a menší pohyblivost jeho hrotu. Mnohdy bývají i určité poruchy hlasu a dechu. U dětí může být tato vada způsobena nosní (tzv. třetí) mandlí. Odstranění třetí mandle je u dětí velmi důležité, aby se docílilo správné rezonance řeči i proto, že působí řadu jiných závažných potíží (nechutenství, nedoslýchavost, rýmy, středoušní záněty, deformity hrudníku a páteře, apatii a nedostatek soustředění, neklidný spánek apod.). Lékařský zákrok sám nestačí, je nutno jej pak doplnit cviky v dýchání nosem, jinak dochází často k recidivám.

Otevřená h. – řeči se dostává nepříjemného nosového zabarvení a stává se často velmi nesrozumitelnou. Příčinou je nejčastěji rozštěp patra, popř. jeho nedostatečné funkce (obrna), nosní mandle, méně často potom jen nesprávné mluvní návyky. Předpokladem pro nápravu je zpravidla chirurgický zákrok, ve spolupráci stomatologa, logopeda a foniatra.

8. Poruchy hlasu

Do této skupiny poruch patří dětská chraptivost (z přepínání hlasu), která může vést až k hlasovým uzlíkům, hlasové poruchy mutační (u dospívajících chlapců) a neurotické poruchy hlasu (afonie – ztráta hlasu, dysfonie – hlas namáhavý, sípavý).

9. Vady kombinované

Náprava vad pod čísly 3-9 patří do rukou odborníků (foniatr, logoped, speciální pedagog, neurolog, dětský lékař, chirurg, plastický chirurg ad.)

V oblasti poruch výslovnosti může logopedovi pomoci logopedický asistent.

Použitá literatura:

Šafrová, L.: Skriptička logopedické prevence. Semily, 2000.